

Akademien för de friska källorna

Exkursion i Dalsland 15 – 17 maj 2015

Kallebäckens källa, Gillanda

Till ”Årets källa” utsågs Kallebäckens källa, Gillanda med följande motivering:
”Kallebäckens källa i Gillanda är en vacker skogskälla med klart och gott vatten. Den är ett skolexempel på en s.k. kokande källa i vilken det uppvällande grundvattnet – i distinkta punkter – får fin sand i källans botten att virvla runt.”

Årets försommarexkursion hade lockat drygt 50 deltagare, som ville bekanta sig med Dalsland och dess källor. I gruppen ingick två stipendiater utsedda av Källrådet.

Sammanlagt besöktes tolv källor, alla inom området Åmål – Bengtsfors – Dals Ed – Färgelanda – Mellerud. Flertalet av dessa källor ligger i skogsmark eller på gränsen mellan skog och åkermark. Jordarterna utgörs mestadels av morän eller isälvsavlagringar, i några fall överlagrade av lera.

Exempel på källor i denna kategori är Kallebäckens källa i Gillanda, som blev utnämnd till årets källa (se ovan), Försökskällan i Lästvik där en reporter från lokaltidningen Dalslänningen deltog, Kittlarna söder om Färgelanda, Mimers brunn norr om Gunnarnäs och Kåxkällan söder om Högsäter, som inför besöket iordningsstälts av markägaren med bland annat ett nytt staket. Den största, Ödskölts källa, ingår i den miljöövervakning som Länsstyrelsen och Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) bedriver i området.

Uppmätta värden på pH och konduktivitet varierade mellan 6,0 – 7,4 respektive 9 – 36 mS/m. Med ett undantag (11°C) låg källvattentemperaturerna inom intervallet 6,4 – 8,1°C. Flödet från källorna uppmättes inte men noterades som stort för Ödskölts-källan och källan i Källhult – i övriga fall måttligt eller litet.

Vattnet från de flesta av dessa källor används antingen till hushållet eller för bevattning. Vanligtvis tas vatten ut via en slang nedsänkt i källan. På många håll har man försett källan

med cementringar och lock i syfte att skydda vattnet. Som exempel på en sådan källa besöktes Kläggerudskällan nära Edsleskog.

I en annan typ av källa tränger grundvatten fram ut sprickor i berget. Två sådana källor besöktes: Saltkällan söder om Dals Ed och Pettre-källan norr om Edsleskog uppkallad efter torpet Pettre (Petersborg). I det senare fallet hade Edsleskogs Hembygdsförening inför besöket rensat den lilla källdammen. Källakademiens besök resulterade senare i uppsättningen av en skylt vid den vandringsled som passerar källan.

Vidare besöktes två källor av särskilt historiskt intresse: Rostocks Brunn och Sankt Nicolai-källan i Edsleskog. Vid båda dessa gavs guidade presentationer. Rostocks Brunn med anor från 1700-talets mitt hade sin storhetstid vid sekelskiftet 1800/1900. Den lades ned år 1948 men brunnsdrickningen återupptogs i begränsad omfattning år 2007. Sankt Nicolai-källan har fått sitt namn efter prästen Nils, som brutalt mördades varvid en källa enligt legenden sprang fram på platsen. Mordet finns dokumenterat i brev daterat 4 november 1220 från påven Honorius III i Rom till biskop Bengt i Skara.

Förutom dessa källor besöktes även några platser av geologiskt och historiskt intresse. I Dals Ed fick deltagarna en grundlig genomgång av bildningen av de stora isälvsavlagringarna i samband med inlandsisens rörelser i området. I dessa avlagringar formades en stor så kallad dödisgrop. Den utgör idag den nuvarande sjön Lilla Le, som kunde beskådas från exkursionens ”basläger” Hotell Dalsland. Vid en berghäll öster om Dalskog presenterades olika bergarter som bildades på jordytan för drygt en miljard år sedan. På platsen finns exempel på så kallade konglomerat, det vill säga hopkittade stenar som blivit omvandlade till fast bergart. Exempel på så kallade böljeslagmärken i sandsten visades också.

Skiffer har använts som byggnadsmaterial på flera håll i Dalsland. Som exempel besöktes Ekholmens Säteri, Gunnarsnäs, där såväl tak som väggar på huvudbyggnaden klätts med skiffer. Att en bergarts egenskaper kan vara såväl positiva som negativa framgick av besöket till det stora hållristningsområdet i Högsbyn: det var en gång i tiden relativt lätt att knacka fram figurerna men problemet är nu att den mjuka lerskiffen eroderar, vilket innebär att hållristningarna riskerar att förstöras. Mjuka/lösa bergarter kan också sägas vara upphovet till byggandet av akvedukten i Håverud, som var det sista besöksmålet. Man fann nämligen att berget på ravinens norra sida var av så dålig kvalitet att slussar inte kunde anläggas där. Då föddes idén att bygga en akvedukt över till den södra sidan, där slussbyggandet kunde fortsätta.

Som vanligt kompletterades presentationerna vid besöken med information i bussen under färd. Även chaufförerna Robert och Dick bidrog med intressanta berättelser från Dalsland.

I exkursionskommittén för denna resa ingick Lars-Ove Lång, Per Wedel, Sven Åke Larson samt Ingela och Göran Härnolv.

Information och tips om källor i Dalsland mottages tacksamt av Göran Härnolv (tel.: 070 – 691 21 84; e-post: harnolv@telia.com).